

ОШ МАМЛЕКЕТТИК УНИВЕРСИТЕТИНИН ЖАРЧЫСЫ. ТАРЫХ

ВЕСТНИК ОШСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА. ИСТОРИЯ

JOURNAL OF OSH STATE UNIVERSITY. HISTORY

e-ISSN: 1694-867X

№2(3)/2023, 15-19

УДК: 314.04

DOI: [10.52754/1694867X_2023_2\(3\)_3](https://doi.org/10.52754/1694867X_2023_2(3)_3)

**УЧУРДАГЫ ОШ ОБЛУСУНУН КАЛКЫНЫН ТИЛДИК КУРАМЫ ЖАНА АНЫН
КЭЭ БИР МАСЕЛЕЛЕРИ**

**СОВРЕМЕННЫЙ ЯЗЫКОВЫЙ СОСТАВ НАСЕЛЕНИЯ ОШСКОЙ ОБЛАСТИ И
НЕКОТОРЫЕ ЕГО ПРОБЛЕМЫ**

**MODERN LANGUAGE COMPOSITION OF THE POPULATION OF THE OSH REGION AND
SOME OF ITS PROBLEMS**

Жоошбекова Айнагул Рысбаевна

Жоошбекова Айнагул Рысбаевна

Dzhoshbekova Ainagul Rysbayevna

т.и.д., профессор, И. Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университети

д.и.н., профессор, Кыргызский национальный университет им. И.Арабаева

Doctor of History, Professor, Kyrgyz National University named after I. Arabaev

abduvapova.a@mail.ru

Абдувапова Айнагул Тешебаевна

Абдувапова Айнагул Тешебаевна

Abduvapova Ainagul Teshebaevna

т.и.к., улук окутуучу, Ош мамлекеттик университети

к.и.н., старший преподаватель, Ошский государственный университет

Ph.D., Senior Lecturer, Osh State University

abduvapova.a@mail.ru

УЧУРДАГЫ ОШ ОБЛУСУНУН КАЛКЫНЫН ТИЛДИК КУРАМЫ ЖАНА АНЫН КЭЭ БИР МАСЕЛЕЛЕРИ

Аннотация

Макалада Ош облусунун калкынын тилдик курамы жана анын кээ бир маселелери каралды. Ош облусундагы жашаган этникалык топтордун тилдерди билүү көрсөткүчтөрү өзгөчө кызыгууну жаратат. Анкени, тил элдин негизги белгисинин бири, анын маданиятынын маанилүү элементи эле эмес, көп улуттуу өлкө үчүн тил баарлашуу каражаты да болуп эсептелет. Макала статистикалык маалыматтар менен талданды. Ош облусунан, ош шаарынан, айылдарынан этносоциологиялык сурамжылоо жүргүзүлдү.

Ачкыч сөздөр: кыргыз, тил, кыргыз тили, улут, мыйзам.

СОВРЕМЕННЫЙ ЯЗЫКОВЫЙ СОСТАВ НАСЕЛЕНИЯ ОШСКОЙ ОБЛАСТИ И НЕКОТОРЫЕ ЕГО ПРОБЛЕМЫ

MODERN LANGUAGE COMPOSITION OF THE POPULATION OF THE OSH REGION AND SOME OF ITS PROBLEMS

Аннотация

В статье рассмотрен языковой состав населения Ошской области и некоторые его проблемы. Особый интерес представляют показатели владения языками этносов, проживающих в Ошской области. Ведь язык – один из главных признаков нации, важный элемент ее культуры, а язык – средство общения многонациональной страны. Статья анализируется статистическими данными. Этносоциологический опрос проводился в Ошской области, городе Ош и селах.

Abstract

The article examines the linguistic composition of the population of the Osh region and some of its problems. Of particular interest are the indicators of language proficiency of ethnic groups living in the Osh region. After all, language is one of the main characteristics of a nation, an important element of its culture, and language is a means of communication in a multinational country. Article analyzed by statistical data. An ethnosociological survey was conducted in the Osh region, the city of Osh and villages.

Ключевые слова: кыргыз, язык, кыргызский язык, нация, закон.

Keywords: Kyrgyz, language, Kyrgyz language, nation, law.

Киришүү

Ош облусундагы жашаган этникалык топтордун тилдерди билүү көрсөткүчтөрү өзгөчө кызыгууну жаратат. Анкени, тил элдин негизги белгисинин бири, анын маданиятынын маанилүү элементи эл эмес, көп улутуу өлкө үчүн тил баарлашуу каражаты да болуп эсептелет. Биздин республикасында кыргыз тилине мамлекеттик, орус тилине расмий тил статустары берилген. Калктын кайсы тилде эне тил катары эсептей тургандыгы жана башка кандай тилдерди биле тургандыгын аныктоо калк каттоолордо суралган.

Изилдөөнүн объектиси: Кыргызстандын түштүгүндөгү Ош облусунун калкы. Статистикалык маалыматтар менен талданды.

Изилдөө ыкмалары жана булактары: Тарыхый-салыштырмалуулук ыкманы пайдаланып, этосоциологиялык изилдөөлөрдүн материалдарынын негизинде Ош облусунун калкынын тилдик курамы жана кээ бир маселелери изилдөөгө алынды. Изилдөөдө статистикалык материалдар пайдаланылды.

Негизги бөлүк 2009-жылы өткөрүлгөн калк каттоо маалыматтарына ылайык, орус тили жаштар арасында эң кеңири тараган экинчи тил болуп калган. 14-28-жаштагы 930000 орус тилинде сүйлөгөн адамдын 12 пайызы гана орустар; ага салыштырмалуу, 1.3 млн. кыргыз тилинде сүйлөгөн жаштардын 92 пайызы кыргыздар жана 270000 же андан көп өзбек тилинде сүйлөгөндөр 88 пайызы өзбектер, 40 пайыздан ашыгыраак жаштар бир тилде сүйлөшөт [3]. Жалгыз гана кыргыз жана өзбек тилинде сүйлөгөн жаштар үчүн, бир тилдүүлүк көпчүлүк убакта такталган маалыматтан пайдалануу жана жакшы жумушка орношуу мүмкүнчүлүгүн чектеп коет. Орус тили академиялык жана техникалык маалыматтардан баштап маданий жана учурдагы жаткан иштерге чейинки ар түрдүү маалыматтарды алуу жана аларды пайдалануу мүмкүнчүлүктөрү үчүн көбүрөөк жарамдуу, ошондой эле эки тилди болуу бир тилдүүлүккө караганда рынок талабына жакшыраак жооп берет. Башка мамлекеттерге барып иштегендердин арасынан чет тилин билбегендик аларды, тейлөөчү кызматтагы төмөнкү категорияга киргизип, аларды көбүрөөк эксплуатацияланууга жана кордолууга түртүүдө.

Кыргыз, өзбек жана орус калктардын дээрлик бардыгы эне тили катары өз улутунун тили көрсөтүштү. Татарлар 79%, тажиктердин 80% эне тилин улуттук тил дешет. Татар жана украиндерде эне тили көбүнчө орус тили болуп саналат. Муну менен бирге Ош облусунда жашаган уйгурлардын 77 пайызы эне тили катары өзбек тили деп эсептешет. Түрктөрдүн ичинен 40 пайызы гана эне тили катары өз улутунун тилин эсептешет, ал эми 10 пайызы –кыргыз жана 30 пайызы –өзбек тилин эсептешет.

Ош облусунда 15 жаш жана андан жогорку жаштар 235,6 миң адам же 46% калк башка тилде сүйлөшөт, өзбектер жалпы саны боюнча 15 жаш жана андан жогорку жаштар башка тилдерде сүйлөшөт. 45,8 миң адам же 62% кыргыз тилинде, 52,4 миң адам же 71% орус тилинде сүйлөшөт. Татарлардын дээрлик бардыгы, ушул жаштагылары экинчи тили орус тили деп эсептешет. Мындан 34% татарлар кыргыз тилинде сүйлөй алышат.

Таблица 1. Ош облусунун тил боюнча көрсөткүчү (2009-жылга карата) [3].

Улуттар	Бардык калк	Анын ичинде эне тили катары көрсөткөндөр									
		өз улутунун тили	%	кырг тили	%	өзбек тили	%	орус тили	%	Башкалар	
Бардык калк, анын ичинде	1104248	1086513	98,3	7028	0,63	8487	0,76	699	0,06	1521	0,13
Кыргыздар	758036	757407	99,9	-	-	359	0,04	235	0,03	35	0,00
Өзбектер	308688	307049	99,4	1484	0,48	-	-	104	0,03	51	0,1
Орустар	1552	1515	97,6	28	1,8	8	-	-	-	1	-
Түрктөр	10934	4469	40,8	4563	41,7	749	6,8	14	0,12	1139	10,4
Тажиктер	6711	5956	88,7	248	3,6	502	7,48	3	-	2	-
Татарлар	1337	978	73,1	67	5,0	132	9,8	160	11,96	--	-
Уйгурлар	11181	5041	45,08	312	2,7	5795	51,8	31	0,2	-	-
Дунгандар	793	94	11,8	2	-	696	87,7	1	-	-	-
Азербайжандар	3224	2822	87,5	65	2,01	92	2,8	16	0,4	229	7,1

Жалпысынан облуста 68,6 % кыргыз болсо, анын ичинде 99,9% кыргыз эне тили катары кыргыз тилин көрсөтүшкөн, ал эми 0,04% өзбек тилин, 0,03% орус тилин көрсөткөн. Жалпы калктын өзбектеринин саны 27,95 %болсо, анын 99,4% өзбек тилин эне тили катары эсептешсе, 0,48 % кыргыз тилинде, 0,3% орус тилинде сүйлөй алышат. Орустар облуста 1552 болсо, 97,6% орус тилин эне тили катары, 1,8% кыргыз тилин көрсөтүшкөн. Түрктөрдүн саны 10934 болсо, 40,8 % өз улутунун тилин, 41,7% кыргыз тилин, 6,8% өзбек тилин тандап алышкан. Ал эми уйгурлар 1,01% болсо, 45,08% өз улутунун тилин, 2,7% кыргыз тилин, 51,8% өзбек тилин көрсөтүшкөн.

Жалпысынан, кыргыз, өзбек жана орустар өз улутунун тилин эне тили катары таанышса, ал эми түрктөр кыргыз жана өзбек тилдерине жана уйгурлар өзбек тилине көбүрөөк басым коюшкан.

2009-жылы т.и.д., профессор А.А. Асанканов жетекчилигинин астында “Кыргызстандын түштүгүндөгү этнодемографиялык процесстер” деп аталган проекттин негизинде Ош, Жалал-Абад жана Баткен облустарында сурамжылоо жүргүзүлдү. Этносоциологиялык изилдөөлөрдө сурамжылануучуларга мамлекеттик тилди бардык жарандар билүүсүнүн керектиги жөнүндө суроо берилген. Бул жооптор аркылуу кыргыз тилинин этностор арасында таралышын карадык.

Таблица 2. «Сиз Кыргызстанда жашап жаткан бардык адамдар кыргыз тилин билүүгө милдеттүү деп эсептейсизби?» деген суроого жооптор (аймактар боюнча, % менен) [4].

Аймактар	Ош шаары	Большевик айылы	Ош облусу
Жооптор			
Ооба	88,78	84,21	85,47
Жок	11,22	15,79	14,53

Жадыбал көрсөткөндөй, Ош шаары – 88,78%, Большевик айылы 84,21%, жалпы облус боюнча – 85,47% кыргыз тилин билүүгө милдеттүү деп эсептешет. Мында мамлекеттик тил деп эсептелген кыргыз тилине калктын басымдуу бөлүгү милдеттүү түрдө улутуна карабай кыргыз тилин билүүсү керек деп эсептейт. Берилген маалыматтар кыргыздардын өзүн-өзү

таануусу шаарларда күчтүү экендигин кабарлайт. Ош шарында облустун ар кайсы аймактарынан келген жаштар көпчүлүктү түзүшөт. Алардын этникалык аң-сезими да абдан жогору. Ошондуктан бул суроонун талдоосун жаш өзгөчөлүгүнө карай да талдап көрүүнү чечтик.

Таблица 3. “Сиз балдарыңызды мектепте кайсы тилде окутууну каалайсыз”? Жооптор аймактар боюнча (пайыз) [4].

Аймактар	Ош шаары	Большевик айылы	Ош облусу
Жооптор			
Кыргыз	50,51	69,08	55,38
Орус	48,98	30,92	42,74
Өзбек	0,51	-	1,88

Көрүп турганыңыздардай, эле шаар жергесинде орус тилинде окутууну каалаган ата-энелердин саны басымдуулук кылат. Бул бир эле Ош облусу боюнча жыйынтык. Ал эми өлкөнүн башка аймагында өзгөчө Бишкек, Чүй тарапта мындай көрсөткүч мындан дагы жогору. Ошондуктан Кыргызстанда жашаган ар бир жаран, мейли анын улуту кыргыз, өзбек, орус болсун кыргыз тилин өнүктүрүүгө милдеттүү деп эсептейбиз.

Жыйынтыгы: Мамлекеттик тил – улут аралык ынтымакты камсыздаган маанилүү фактор болушу абзел. Мамлекеттик тилди этностор аралык баарлашуунун тилине айлантууга жана элибиздин биримдигин чыңдоого шарт түзүүгө багытталган кадамдар декларациялык мүнөздө стратегиялык документтерде эле калбашы керек [5].

Азыркы учурда кыргыз тили өнүгүүдөн бир аз алсыз болуп турса да, бир канча алгылыктуу иштер жасалды. Мекеме ишканалардын иш кагаздарын мамлекеттик тилде жүргүзүүгө олуттуу көңүл буруу башталды. Бардык мамлекеттик жана муниципалдык кызматкерлер жат жазуу жазып, мамлекеттик тил боюнча атайын тест тапшырып жатышат. Учурда ишканалардагы бардык иш кагаздар кыргыз тилинде иштеле баштады. Бул да өз кезегинде мамлекеттик тилди өнүктүрүүгө салым кошот.

Колдонулган адабияттар

1. О дальнейшем развитии государственного языка Кыргызской Республики: указ Президента Кырг. Респ. от 20 янв.1998 г. УП №21 // Норматив. акты Кырг. Респ.-1998.- №3.- С.10.
2. Кыргызстандагы жаштар жана мамлекеттик саясат. Б. 2012-ж 30 б.
3. Перепись населения жилищного фонда Кыргызской Республики 2009 года Книга III(в таблицах) Регионы Кыргызстана Ошская область – Бишкек 2010 г. 50 стр.
4. Ош облусу боюнча жүргүзүлгөн этносоциологиялык изилдөөлөрдүн материалдары. 2009.
5. Алымбаев А. Тил улуттун жаны. – Бишкек, 2008.